

KLASIČNI EVOLUCIONIZEM (7. poglavje)

PRVA METAFORA: ORGANIZEM IN RAST

19. stoletje je prineslo soočenje z novo, kompleksno in težko opredeljivo realnostjo, zato so sociologi za opisovanje družbe poslužili hevrističnih analogij in metafor iz biologije – metafori organizma in organske rasti.

Sprva je bila organska analogija le hevristično sredstvo (*»heuristic device«*), pomožno intelektualno orodje za prikaz družbe in sprememb z metaforo organizma in organske rasti. Zatrjevali so, da obstajajo podobnosti med družbo in organizmom, ampak so se hkrati zavedali tudi razlik. Šele kasneje, so metaforo vzeli dobesedno in družbo obravnavali kot velik in resničen organizem. Organska analogija se je nanašala na notranjo zgradbo družbe. Organizmi in družba naj bi sestavljali posamezni elementi (celice, posamezniki), ki so povezani v bolj kompleksne enote (organe, institucije) in integrirani z determinirano mrežo odnosov (družbene vezi). Toda tipa strukturne integracije se med seboj razlikujeta: v primeru organizma gre za tesne in močne vezi (noben del ne more samostojno delovati), v primeru družbe pa so te vezi bolj ohlapne, saj imajo posamezniki in institucije določeno stopnjo avtonomije in samozadostnosti. Ti posamezniki in bolj kompleksne institucije imajo različne vloge oz. izpolnjujejo različne definirane funkcije in s tem prispevajo k vzdrževanju in kontinuiranosti celotne družbe (multifunkcionalnost različnih podsistemov). V obeh primeru so konstantno prisotne spremembe in zgodovino družbe označuje rast.

»Growth« (rast) pomeni razširitev, povečanje, zapletanje in diferenciacijo. Predvideva proces, ki: (1) sestoji iz razvijanja določenih notranjih potencialov, ki so v objektu preučevanja prisotni od samega začetka, (2) se odvija v eni smeri in je ireverzibilen, (3) traja stalno in ga ni mogoče ustaviti, (4) se odvija po zaporedju, naraščajoče oz. postopno in (5) gre skozi različne stadije oz. faze.

V čem se je pojmovanje rasti v sociološkem evolucionizmu razlikovalo od Darwinovega pojmovanja evolucije?

Sociološki evolucionizem je teorija o razvoju posameznega organizma, ki se nanaša na posamezno in edinstveno celoto (človeško družbo), Darwinova teorija pa se je ukvarjala z razvojem rodu in se nanaša na izvor vrst oz. prebivalstva. Druga razlika je v tem, da se

sociologi osredotočajo na mehanizem imanentnih potencialov (za spremembe so odgovorni notranji faktorji, proces poteka tekoče), Darwin pa na slučajne mutacije znotraj vrst (spremembe zaradi okoljskih pritiskov, faktorji so torej zunanji). In tretjič, sociološki evolucionizem je bil striktno determinističen, gre za neomajno nujen proces, medtem ko je Darwin govoril le o verjetnosti. Tako da sta dolgo časa bila oba evolucionizma ločena in šele dolgo kasneje so nekateri avtorji iskali inspiracijo v Darwinovem evolucionizmu.

USTANOVITELJI SOCIOLOŠKEGA EVOLUCIONIZMA

Šest klasikov sociološkega evolucionizma:

1.) **Auguste Comte in IDEALISTIČEN koncept evolucije**

Comte je domneval, da je za razumevanje moderne dobe potrebno le-to umestiti v širši zgodovinski kontekst in jo obravnavati kot fazo v dolgem poteku zgodovine (potrebna je rekonstrukcija preteklih vzorcev in mehanizmov) Industrijsko – urbano kapitalistična družba ni naključje, ampak naraven in nujni rezultat zgodovinskega procesa. To tezo zagovarja z »*law of three stages*« (zakon treh stopenj). Usmerjevalna sila zgodovinskih sprememb je v področju misli oz. duha: v načinih pojmovanja, razlage, predvidevanja in nadzorovanja realnosti. Kvaliteta in količina znanja družbe konstantno raste, to pa vpliva oz. determinira vse druge aspekte družbenega življenja. Človeška rasa gre skozi tri stadije: teološki, metafizični in pozitivni (positive).

1. Teološka faza – ljudje mislijo, da so za dogodke na Zemlji odgovorne nezemeljske entitete oz. sile (animizem, politeizem in monoteizem). To fazo karakterizira prevlada vojaškega življenja in suženjstvo.

2. Metafizična faza – zamenjava bogov z abstraktnimi vzroki in esencami, temeljnimi sestavinami oz. principi realnosti. Ideje suverenostil, pravil in zakonov in vlade dominirajo v političnem življenju.

3. Pozitivna faza - zakoni temeljijo na empiričnih dokazih, opazovanju, primerjavi in poskusih. To je obdobje znanosti in industrializma.

Ko je zadnja faza dosežena, je razvoj odprt oz. nedokončen. Evolucija je primarno evolucija metod znanja in iz tega sledečega polja znanja.

2.) Herbert Spencer in NATURALISTIČEN koncept evolucije

Spencer razume evolucijo kot osnoven, skupen princip realnosti, naravne in družbene. Evolucija je zanj sprememba od nepovezane homogenosti do povezane heterogenosti, kar spremlja gibanje in integracija materije. Gre za proces strukturne in funkcionalne diferenciacije: (1) od preprostosti h kompleksnosti, (2) od neorganiziranosti k organiziranju delov, (3) od uniformnosti, homogenosti do specializacije in heterogenosti, (4) od spremenljivosti do stabilnosti. Tak proces je univerzalen. Mehanizem družbene evolucije bazira na treh zakonitostih:

- 1.) Inherentna nestabilnost uniformne, homogene populacije (ljudje v osnovi niso enaki, zato nujno prihaja do diferenciacije vlog, funkcij, moči ipd.)
- 2.) Težnja k povečanju neenakosti, poglobitev specializacije vlog in rast nesorazmerne porazdelitve moči in bogastva.
- 3.) Ljudje na podobnih položajih težijo k povezovanju, družba se zato razdeli na frakcije, skupine znotraj razredov, prihaja do nacionalnih in poklicnih razlik.

Ta mehanizem producira različne stopnje človeške zgodovine, od preprostih družb skozi kompleksne družbe in dvojno kompleksne družbe do civilizacij. Idealni tipi predstavljajo začetne in končne točke časovnih sekvenc. V Spencerjevem primeru to nasprotje predstavljata militarna družba in industrijska družba.

3.) Lewis Morgan in MATERIALISTIČEN koncept evolucije

Morgan je bil prvi tehnološki determinist, ki je glavne usmerjevalne sile družbenih sprememb umestil v področje tehnologije oz. iznajdb in odkritij, ki korenito spreminjajo način življenja. Verjel je, da uniformnost in kontinuiranost evolucije izhaja iz osnovne univerzalnosti in stalnosti človeških materialnih potreb (npr. po hrani, zavetju ipd.), ki iščejo zadovoljitev. To prinaša tehnološke inovacije in ko so te enkrat pridobljene, spremenijo celoten karakter družbe. Zgodovina človeštva sledi trem različnim fazam:

- 1.) Divjaštvo (preproste eksistence, nabiralništvo, odkritje ognja, ribolov, odkritje puščice in čolna)
- 2.) Barbarstvo (produkcija lončenih izdelkov, udomačitev živali, namakalni sistem, železna orodja)
- 3.) Civilizacija (izum abecede in pisanja)

4.) Emile Durkheim in SOCIOLOŠKI koncept evolucije

Durkheimova teorija evolucije je izrazito »*emphatically anti-reductionistic*« (antiredukcijska), kar pomeni da je zavračal iskanje vzrokov družbenih fenomenov zunaj področja specifične družbene realnosti (*sui generis* 'social facts'). Glavne smernice evolucije je videl v naraščajoči delitvi dela, diferenciaciji nalog, dolžnosti in poklicnih vlog skozi čas. Ta težnja pa je povezana z demografskimi faktorji: naraščanje prebivalstva rezultira v naraščanju intenzivnosti interakcij, kompleksnosti družbenih odnosov in kvaliteti družbenih vezi.

Njegova dihotomna družbena tipologija temelji na različni kvaliteti družbenih vezi:

- 1.) Družba mehanične solidarnosti (podobnost in nediferenciranost funkcij in nalog)
- 2.) Družba organske solidarnosti (komplementarnost, sodelovanje, in vzajemna soodvisnost različnih vlog in poklicev)

Oba tipa predstavljata začetno in končno točko družbene evolucije.

5.) Ferdinand Tonnies in evolucija brez napredka

Podobno tipologijo najdemo pri Tonniesu (»*Gemeinschaft und Gesellschaft*«). Osebne, intimne in primarne družbene vezi, ki karakterizirajo skupnost (»*community*«) prehajajo v neosebne, posredne, sekundarne in instrumentalne kontakte moderne družbe (»*modern society*«). Njegov vidik odraža kritičen odnos do moderne družbe in nostalgijo za izgubljeno skupnostjo. Zanj evolucija ni sinonim za progres, saj teče proti človeškim potrebam in vodi prej v poslabšanje kot pa izboljšanje življenjskih pogojev.

6.) Lester Ward in evolucija evolucije

Ward je trdil, da mehanizem evolucije ni konstanten, ampak se tudi sam spreminja v času. Razlikuje spontano in naravno evolucijo (»*genesis*«) in k rezultatu usmerjeno evolucijo (»*telesis*«). Slednje se zavedajo in namensko usmerjajo in vodijo človeški akterji. Bolj specifično: Evolucija se začne kot »*cosmogensis*« in zaobjame celoten univerzum, na neki točki pa se pojavi življenje in nov evolucijski mehanizem »*biogenesis*«. Kasneje se pojavijo človeška bitja (»*anthropogenesis*«), zadnja faza pa je »*sociogenesis*«, ko človeška bitja dosežejo nove oblike organizacije, družbo in spet nov evolucijski mehanizem. Ti štirje mehanizmi delujejo skupaj. Zadnji dve fazi pomenita novo smer: načrtovanje, konstruiranje prihodnosti omogoča nove možnosti družbenih sprememb. Evolucija poteka na novih, višjih nivojih in postaja bolj multidimenzionalna in humanizirana.

SKUPNE DOMNEVE TEORIJE EVOLUCIJE

Gre za nekaj skupnih domnev, ki predstavljajo jedro evolucijske teorije. Vsi evolucionisti namreč domnevajo da:

- 1.) ima cela človeška zgodovina edinstveno obliko, vzorec, logiko ali pomen, ki je osnova za množstvo na videz slučajnih, nepovezanih dogodkov.
- 2.) Objekt, ki gre skozi spremembe je cela človeška družba oz. človeštvo
- 3.) Ta celota je predstavljena v organskih terminih oz. z uporabo organske analogije kot tesno integriran sistem komponent oz. podsistemov in vsi prispevajo k vzdrževanju in kontinuiranosti celote.
- 4.) Fokus je na spremembah, ki spreminjajo to organsko celoto oz. družben sistem.
- 5.) Te spremembe so pojmovane kot povsod navzoč, naraven, nujen in neizbežen del družbene realnosti
- 6.) gre pa za enosmeren proces od primitivnih oz. enostavnih do razvitih oz. kompleksnih oblik.
- 7.) Smer sprememb je razdeljena na različne faze, stopnje, obdobja, ki si sledijo ena za drugim in se jih ne da preskočiti.
- 8.) Sprememba je pojmovana kot spontana (čeprav obstajajo tudi načrtovane spremembe), postopna, zaporedna, kontinuirana, naraščajoča in kumulativna, evolucija pa ima univerzalen in enoten vzročni mehanizem.
- 9.) Notranji impulzi za spremembo so v naravi človeške družbe in izvirajo iz temeljne potrebe za samorealizacijo in samopreobrazbo (notranji potenciali)
- 10.) Sprememba rezultira v konstantnem izboljševanju družbe in človeškega življenja, čeprav npr. Tonnies opozarja tudi na negativne posledice.

SLABOSTI KLASIČNEGA EVOLUCIONIZMA

Vse te domneve je mogoče kritizirati na teoretični, empirični ali moralni osnovi. To je prineslo zlom in konec evolucijske teorije v prvi polovici 19. stoletja, dokler se ni okrog 1950 ponovno pojavil v obliki neoevolucionizma.

- 1.) Domnevi o splošnem zgodovinskem vzorcu ali logiki nekateri avtorji zavračajo z opozarjanjem na slučajne in nenavadne zgodovinske pojave.

- 2.) Domneva o tem, da gre vsa družba skozi evolucijske spremembe je postala dvomljiva z naraščanjem dokazov izredne pluralnosti, različnosti, heterogenosti človeške populacije. Zato kritiki govorijo o več ločenih smereh evolucije
- 3.) Nekatero družbene komponente oz. institucije ne vplivajo ugodno k ohranjanju celote, ampak so pogosto škodljive in razdiralne.
- 4.) Večina »sprememb v« (»changes in«) je prej ali nevtralnih glede na celoten sistem ali varuje njegovo reprodukcijo kot pa preobrazijo celoten sistem.
- 5.) Spremembe niso gotove, kontinuiranost je prav toliko 'naravna' kot spremembe. Poznamo dolga obdobja stabilnosti, stagnacije in ohranitve tradicionalnih vzorcev.
- 6.) Posamezen samostojen proces spremembe ne obstaja, v resnici obstaja množstvo fragmentiranih procesov, ki so ali vzajemno soodvisni, vzporedni, presekajoči se, prekrivajoči ali nasprotujoči.
- 7.) Sprememba ne pomeni nujno napredka (propadi, zlomi, krize držav in civilizacij). Velikokrat pomeni de-diferenciacijo, homogenizacijo, razpad, in disorganizacijo zgodovinskih dejstev.
- 8.) Ideji o enosmernosti evolucije nasprotuje ideja o kvalitativni različnosti človeških družb in o nezmožnosti njihovega rangiranja na skupni lestvici diferenciacije, razvitosti oz. zrelosti. »Horizontalen pogled na zgodovino« domneva, da je tisto, kar pride pozneje, preprosto drugačno in nasprotuje »Vertikalnemu pogledu na zgodovino«, ki vsemu, kar pride pozneje pripiše višji rang na lestvici. Tretja pa je ideja o difuziji: družbe so vzajemno soodvisne, obstaja vzajemna izmenjava in posojanje organizacijskih oblik, kulturnih pravil, življ. stilov itd. (meddružbeni vpliv).
- 9.) Ideja o 'nepreskočljivih' fazah oz. stopnjah zavrača dejstvo, da je prav zaradi difuzije mogoče nekatere faze izpustiti, procese pospešiti, prav zaradi izmenjave izkušenj med družbami.
- 10.) Vizija o zaporedni in 'prirastni' spremembi ni v skladu s pretrganostjo, motnjami, mutacijami, vrzelmi, padci ipd. v človeški zgodovini.
- 11.) Zgodovinska dejstva govorijo proti monovzročnosti in opozarjajo na številne vzroke, posredne in neposredne, takojšnje in oddaljene v kompleksnih različicah. V moderni družbi pa je veliko sprememb namernih, nadzorovanih in načrtovanih, kar v temeljito spreminja evolucijske mehanizme.
- 12.) Ena izmed večjih slabosti klasičnega evolucionizma je zanikanje zunanje vzročnosti. Glede na specifičen in konkreten zgodovinski primer, se moramo odločiti za ali 'endogeno' ali 'eksogeno' perspektivo.

13.) Sprememba ni vedno spontana, saj jih je veliko namernih. Nekateri avtorji zato govorijo o 'humanistični zgodovini' nasproti 'naravni zgodovini'.

14.) Povezava evolucionizma z napredkom je vprašljiva, saj nekatera zgodovinska dejstva kažejo na poslabšanja, ki jih je prinesla evolucija.